

IZMEĐU INTEGRACIJE, BEZBEDNOSTI I HUMANITARNOSTI: STAVOVI GRAĐANA SRBIJE O MIGRANTIMA

Jelisaveta PETROVIĆ, Jelena PEŠIĆ**

Tokom 2015. i 2016. godine, kroz Srbiju je na putu prema zemljama Zapadne Evrope prošlo gotovo milion ljudi poreklom sa Bliskog istoka i severa Afrike. Iako je na migrant-skoj ruti Srbija do sada imala ulogu zemlje tranzita, prolazak velikog broja ljudi kao i duže zadržavanje jednog dela otvorio je čitav niz pitanja u pogledu mogućnosti prihvata i integracije ove populacije. U radu se ispituju karakteristike stavova građana Srbije prema migrantskoj populaciji sa namerom da se utvrdi koja se perspektiva – bezbednosna, huma-nitarna ili integrativna – izdvaja kao dominantna? Pod bezbednosnom perspektivom se podrazumeva shvatanje da migranti predstavljaju rizik po dobrobit domicilnog stanovniš-tva. Humanitarna perspektiva se odnosi na uverenje da je migrantima potrebno obezbediti pomoć na putu ka zemljama odredišta. Treća, integrativna perspektiva podrazumeva načelan stav da je neophodno pružiti mogućnost za trajniju integraciju doseljenog stanov-ništva. Pored analize dimenzija na temelju kojih je moguće doneti zaključke o tome koja je od tri perspektive dominantna među stanovnicima Srbije, u radu se ispituje postojanje statistički značajnih varijacija u stepenu rasprostranjenosti pomenutih perspektiva s obzi-rom na sociodemografske i sociokulturološke činioce. Analiza se zasniva na podacima prikupljenim anketnim istraživanjem sprovedenim tokom proleća 2016. na reprezentativ-nom uzorku građana Srbije (bez Kosova i Metohije) (n = 998). Nalazi istraživanja pokazu-ju da je u populaciji najzastupljenija humanitarna perspektiva, što je u skladu sa tranzit-nim karakterom migracija. Kao činilac koji ima najveći pojedinačni uticaj na formiranje stavova prema migrantima izdvojila se etnička distanca.

Ključne reči: migracije, stavovi, integracija, bezbednost, humanitarnost

Uvod

Masovna prostorna mobilnost predstavlja jedno od karakterističnih obele-žja XXI veka (Besharov, Lopez, 2016). Da je vreme u kome živimo zaista „doba migracija” (Castles, Miller, 2009) potvrđuju nalazi istraživanja prema kome 250 miliona ljudi širom sveta živi izvan zemlje porekla, dok sa brojem onih koji su spremni da migriraju, broj (potencijalno) mobilnih

* Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd (Srbija);
email: vukelic.jelisaveta@gmail.com

građana dostiže približno jednu milijardu (Esipova, Ray, 2009). Sa intenziviranjem procesa globalizacije, internacionalne migracije rastu i po obimu i po brzini (Berg, Besharov, 2016). Međutim, iako je prostorno pomeranje velikog broja ljudi neophodno razmatrati u kontekstu procesa globalizacije, rastuće međupovezanosti, razvoja svetskog tržišta, digitalnih tehnologija i saobraćaja, internacionalne migracije se moraju sagledati i iz perspektive rasta globalnih nejednakosti, umnožavanja broja oružanih sukoba i ekoloških katastrofa širom sveta.

Kada se internacionalne migracije razmatraju iz ugla razlika koje postoje između razvijenog Severa i nerazvijenog Juga, odnosno na liniji centar-periferija, zemlje Istočne Evrope zauzimaju središnju (poluperiferijsku) poziciju i, kao takve, najčešće predstavljaju prostore emigracije ili tranzita (Castles, Miller, 2009; Bobić, Babović, 2013). Srbija je, do sada, u skladu sa svojom geopolitičkom pozicijom, uglavnom bila zemlja emigracije, međutim, u toku poslednje decenije sve više postaje zemlja tranzita na putu ka Evropskoj uniji (Bobić, 2013; Bobić, Babović, 2013). Može se očekivati da će, sa ulaskom u Evropsku uniju i poboljšanjem socioekonomskih prilika, Srbija postati i zemlja imigracije (Bobić, 2013).

Za razliku od zemalja Evropske unije, države Jugoistočne Evrope do sada nisu imale iskustvo prihvata većeg broja migranata sa Bliskog istoka i Afrike, što stvara nove izazove u pogledu integracije ove populacije. Imajući to na umu, osnovno pitanje koje se u radu postavlja je: Kakav stav građani Srbije zauzimaju prema migrantima¹ koji su preko teritorije naše zemlje prošli tokom masovnog migratornog talasa 2015–2016. godine i kakve to implikacije može imati za one koji će se ovde (voljno ili nevoljno) trajnije zadržati?

Kontekstualni okvir istraživanja stavova o migrantima

Migracijska kretanja iz Afrike i sa Bliskog istoka ka razvijenim zemljama Zapadne Evrope, podstaknuta ratnim sukobima i teškim ekonomskim uslovima u ovim zemljama, najvećim delom su se, do pre par godina, odvijala preko Sredozemnog mora. Uspostavljanje jače kontrole duž granica zemalja Sredozemlja, nesigurnost plovidbe, kao i blizina Evropske unije preusmerili su, početkom druge dekade XXI veka, glavni tok migracijskih kretanja ka zemljama Jugoistočne Evrope i dovela do otvaranja tzv. „Balkanske rute“. Masovni prolazak migranata tokom 2015. i početkom 2016. godine, doveo je do izbijanja „migrantske krize“ u zemljama koje su se našle na duž ove rute, a među njima i u Srbiji. Prema procenama,

¹ Pojam migrant ovde koristimo u širem značenju, u skladu sa definicijom Međunarodne organizacije za migracije, i pod njim podrazumevamo osobu koja, iz različitih razloga (ratni sukobi, ekonomski, politički, ekološki razlozi i dr.), privremeno ili trajno menja mesto boravka unutar ili preko državnih granica (Perruchoud, Redpath-Cross, 2011: 62-63).

približno 800.000 ljudi je u ovom periodu prešlo preko teritorije Srbije (FRONTEX, 2016: 16). Usled izmena u politici prijema i registrovanja migranata, kao i vremenskih uslova, krajem 2015. dolazi do postepenog opadanja broja ulazaka u Srbiju, a u martu 2016. do definitivnog zatvaranja „Balkanske rute“, kada jedan deo migranata ostaje „zaglavljen“ u našoj zemlji. Dok je u toku udarnog migracionog talasa tokom 2015. bilo neophodno pružiti hitnu pomoć u hrani, vodi i lekovima, privremeni smeštaj, odeću i obuću, sada se nameće pitanje trajnijeg zbrinjavanja nekoliko hiljada ljudi. Oni su trenutno smešteni u prihvatne centre i centre za azil, gde borave po više meseci, sa tendencijom sve dužeg zadržavanja usled izuzetno restriktivnih uslova prijema koje postavljaju zemlje članice Evropske unije. Takva situacija otvara niz novih pitanja među kojima i mogućnosti tržišta rada, postojećeg sistema socijalne zaštite, zdravstvenog i obrazovnog sistema da apsorbuje pridošlo stanovništvo.

Kada se internacionalne migracije posmatraju u kontekstu društva Srbije, pažnju posebno treba obratiti na tranzitne migracije. Iako ne predstavljaju novinu, one su u zemljama Jugoistočne Evrope postale učestala pojava sa zatvaranjem granica Evropske unije (Sorensen, 2006). Tranzitne migracije predstavljaju preseljenje u jednu zemlju sa namerom da se tamo pronađe način za emigraciju u drugu zemlju kao krajnju destinaciju (UNECE, 1993: 7, prema: Papadopoulou-Kourkoula, 2008: 3). Imajući u vidu da nastavak kretanja zavisi od mogućnosti prelaska u zemlju odredišta, uvek postoji rizik manje ili više trajnog zadržavanja u zemlji tranzita. Ovakva neizvesnost i neusklađenost namera migranata i mogućnosti odlaska na željenu destinaciju stvara teškoće državama tranzita koje svoje politike integracije ne mogu da kreiraju na osnovu standardnih obrazaca migracija (polazak, put, dolazak, integracija), već moraju brzo da se prilagođavaju promenljivim okolnostima. Pored toga, tranzitne migracije predstavljaju etapu koja se pojavljuje u različitim oblicima migracija (neregularne migracije, trgovina ljudima, kod tražilaca azila i izbeglica), od kojih u nekima postoji jasan plan daljeg preseljenja, dok je kod drugih to zavisno od trenutnih okolnosti. Promene u geopolitičkim odnosima, kontroli graničnih prelaza, ekonomskom razvoju ili promene imigracione politike država centra mogu od tranzitnih zemalja da naprave zemlje odredišta. U tranzitnim zemljama, kako primećuju pojedini autori, javno mnjenje, ali i politike integracije su često vođene pogrešnom pretpostavkom da je jedino što treba uraditi – sačekati da migranti nastave svoj put dalje. Na taj način, ova kategorija migranata često ostaje izvan fokusa kreatora javnih politika, jer se polazi od pretpostavke da, usled kraćeg boravka, oni bitnije ne utiču na društvene prilike u zemlji. Međutim, oni itekako žive, troše, neretko i rade, a svakako imaju potrebu za nizom socijalnih usluga u ovim zemljama (Papadopoulou-Kourkoula, 2008: 3–8).

Konceptualni okvir istraživanja stavova o migrantima

Stavovi predstavljaju različita vrednovanja ljudi, objekata, društvenih pitanja, praksi i ideja (Aronson *et al.*, 2013: 200). Stavovi prema pojedincima ili grupama variraju usled dejstva različitih činilaca, kada nastaju predrasude i stereotipi koji za posledicu mogu imati različite diskriminatorne prakse. Značaj proučavanja stavova o migrantima i manjinama u jednom društvu se, između ostalog, ogleda u tome što se iz njih mogu čitati kako dominantni diskursi (koji se u manjoj ili većoj meri prelamaju kroz individualne stavove) tako i povodi aktuelnog i budućeg načina odnošenja prema ovoj populaciji.

Literatura koja se bavi karakteristikama stavova o migrantima, njihovim uzrocima i posledicama, izuzetno je obimna i proizvod je raznovrsnih socioloških, sociopsiholoških, politikoloških, ekonomskih i, u novije vreme, multidisciplinarnih teorijskih i empirijskih doprinosa. Obilje saznanja koja dolaze iz različitih disciplina, raznovrsnost konceptualnih okvira i istraživačkih praksi čine veoma zahtevnim konstruisanje integrativne konceptualne matrice adekvatne za tumačenje svojstava i determinanti stavova o doseljenicima u jednom društvu. Uvažavajući teorijske i empirijske doprinose drugih disciplina, u ovom radu ćemo zauzeti sociološku perspektivu.

Jedan pravac socioloških razmatranja načina na koji se formiraju i oblikuju stavovi o migrantima, posebnu važnost pridaje ulozi *kulturoloških faktora* kao što su percepcije različitih simboličkih pretnji koje dolaze od onih koji su označeni kao „drugi” (Brewer, Brown, 1998). Simboličke pretnje obuhvataju uverenja da doseljenici mogu da ugroze vrednosni sistem, moralne norme i kulturni identitet domicilne populacije (Stephan, Renfro, 2002). Povezana sa ovim pristupom su i tumačenja uticaja etničkih stereotipa, socijalne (etničke) distance (Schlueter, Wagner, 2008), zatvorenosti grupe i različitih oblika pristrasnosti prema vlastitoj grupi (Tajfel, Turner, 1979) na formiranje stavova o doseljenicima.

Drugi pravac istraživanja ukazuje na dominantan uticaj *ekonomskih* (materijalnih) činilaca na oblikovanje stavova o doseljeničkoj populaciji. Takmičenje oko oskudnih „opipljivih“ resursa (finansijskih, pre svega, ali i drugih koji u materijalnom pogledu bitno utiču na kvalitet života) predstavlja osnovu percepcije „materijalne“ pretnje (Quillian, 1995). Pojedinci koji se nalaze u ekonomski nesigurnijem položaju su skloniji negativnim stavovima o migrantima koje percipiraju kao direktnu konkurenciju na tržištu rada (Mayda, 2004; Quillian, 1995). Istraživanja pokazuju da u društvima u kojima se beleži ekonomsko opadanje, neretko dolazi do rasta predrasuda prema pripadnicima manjinskih skupina (Quillian, 1995).

Dok percepcija materijalnih i simboličkih pretnji, očekivano, generiše negativne stavove o migrantima, *pretpostavka teorije kontakta* (Allport, 1954) je da susreti između pripadnika različitih grupa, pod određenim okolnostima, mogu da ublaže međuetničke tenzije te da olakšaju proces integracije (Pettigrew, Tropp, 2006). Kao ključni uslovi od kojih zavisi uspešnost kontakta, u literaturi se najčešće navode: postojanje međuzavisnosti i zajedničkih ciljeva, približno ujednačen socijalni status, prijateljsko, neformalno okruženje i višestruki kontakti, kao i socijalne norme ravnopravnosti podržane od strane zvaničnih institucija (Pettigrew, Tropp, 2006). Međutim, ukoliko ovi uslovi nisu ispunjeni, kontakt može dovesti do porasta osećanja straha i neprijateljskog stava prema useljenicima (Dustmann, Preston, 2004).

Svakako, za razumevanje procesa oblikovanja stavova o doseljenicima, važno je uzeti u obzir i činioce koji prethode osećanjima ekonomske ili simboličke ugroženost, kao što su različite sociodemografske i sociokulturne karakteristike pripadnika domicilne populacije.

Iako nalazi ranijih istraživanja nisu jednoznačni, *pol* se može smatrati jednim od faktora koji, pod određenim uslovima, utiče na formiranje stavova o migrantima (Hernes, Knudsen, 1992; Hainmueller, Hiscox, 2007). Kada je u pitanju *dob*, nalazi istraživanja pokazuju da mlađi ispitanici imaju generalno pozitivniji stav o doseljenicima (Hernes, Knudsen, 1992; Quillian 1995; Card *et al.*, 2005). Subjektivni osećaj bezbednosti u okviru *mesta stanovanja*, takođe, može biti jedan od činilaca koji utiče na formiranje stavova o migrantskoj populaciji. Ukoliko se, usled prisustva većeg broja migranata, pribojavaju da se slobodno kreću kroz svoje naselje, ljudi će zauzeti negativniji stav prema ovoj populaciji (Chandler, Tsai, 2001). S druge strane, jedna od pretpostavki koja vuče poreklo još iz rada čikaških sociologa je da su stanovnici velikih gradova, usled veće izloženosti socijalnoj heterogenosti, tolerantniji prema imigrantima (Wilson, 1991). Polazeći od pristupa humanog kapitala, istraživanja su ukazala na postojanje povezanosti između pozitivnijeg stava prema migrantima i višeg nivoa *obrazovanja* (Hainmueller, Hiscox, 2007; Card *et al.*, 2005).

Važan sociokulturni faktor pri oblikovanju stavova o migrantima je *etnička pripadnost*. Pripadnici manjinskih grupa (pogotovo oni sa imigracionim iskustvom) mogu biti otvoreniji i zauzimati pozitivniji stav prema doseljenicima (Allport, 1954). Kard i sar. pokazuju da sličnost ili istovetnost etničkog porekla imigranata i domicilne populacije, utiče da oni budu bolje prihvaćeni (Card *et al.*, 2005). *Verska pripadnost*, u zavisnosti od drugih kontekstualnih faktora, može doprinosti razvijanju pozitivnih stavova, ali i podržavati stereotipe i predrasude o doseljenicima (Daniels, von der Ruhr, 2005; Card *et al.*, 2005).

Iako su pojedini teorijski pristupi o kojima je do sada bilo reči u izvesnoj meri međusobno konkurentni oni su, suštinski, kompatibilni jer otkrivaju različite aspekte složenog procesa formiranja stavova o migrantima. U tom smislu, umesto zauzimanja jedne uske perspektive, čini se da integrativni pristup, koji uvažava uticaj različitih činilaca na koje su ukazale teorije srednjeg obima (u okviru širih teorijskih perspektiva), predstavlja najpogodniji okvir za tumačenje stavova o migrantima. Integrativnim pristupom se mogu prevazići potencijalne pristrasnosti i nedostaci pojedinačnih teorijskih pristupa.

Opređeljujući se za integrativni pristup, u ovom radu u obzir uzimamo činioce koji su se, kao relevantni, izdvojili u obimnoj sociološkoj literaturi o imigraciji. Konkretno, ispitaće se efekat sociodemografskih (starost i pol ispitanika, mesto stanovanja) i sociokulturnih činilaca (etnička i verska pripadnost, nivo obrazovanja); uticaj radnog statusa ispitanika, stepena etničke distance, neposrednog izbegličkog iskustva kao i postojanja kontakta sa migrantima koji su prošli kroz Srbiju tokom poslednjeg talasa migracija. Važno je naglasiti da se kroz činioce koji se ispituju na individualnom nivou prelamaju strukturalni faktori, te se kroz njih mogu nazreti širi okviri uspostavljanja odnosa između migrantske i domicilne populacije u Srbiji.

Pristupi migrantskom pitanju

Za potrebe analize odnosa građana Srbije prema migrantima, deduktivnim putem smo razvili tipologiju pristupa migrantskom pitanju koja se zasniva na ukrštanju dva kriterijuma: uopštenog stava o migrantima (pretežno pozitivan ili pretežno negativan) i konkretnog stava o njihovom trajnom useljavanju / integraciji u društvo. Kombinovanjem ova dva kriterijuma dolazi se do tri moguća pristupa: *integracijski pristup* (pozitivan stav o migrantima i spremnost za njihovo uključivanje u društvo), *humanitarna perspektiva* (pretežno pozitivan stav o migrantima koji, ipak, nije praćen željom da oni postanu deo društva na duži rok) i *pristup bezbednosti* (koji karakteriše pretežno negativan stav o migrantima i protivljenje tome da oni dobiju ravnopravan građanski status). Četvrti logički moguć² ishod ukrštanja dva pomenuta kriterijuma – pretežno negativan stav kombinovan sa željom da se migranti uključe u šire društvo – ne predstavlja realnu mogućnost, te zato nije uključen u dalje razmatranje (tabela 1).

² Ovaj ishod treba razlikovati od onoga koji bi se, uslovno, mogao nazvati pristupom „eksploatacije”, a koji označava percepciju migranata isključivo kao resursa (npr. jeftine radne snage). U njegovoj suštini ne leži u potpunosti negativan stav o migrantima, jer opažene koristi pretežu nad negativnim stavovima o nekim drugim karakteristikama (npr. religiji, kulturi i dr.). Ovakav pristup možemo tretirati kao vrstu „selektivnog” integracionog pristupa – prihvatanje naseljavanja migranata usled njihovih potencijalnih (ekonomskih, demografskih i dr.) doprinosa iako stavovi nisu u potpunosti pozitivni.

Tabela 1.
Pristupi migrantskom pitanju

Poželjna praksa	Stavovi	
	Pozitivan stav	Negativan stav
Uključivanje u šire društvo	Integracijski pristup	/
Isključivanje iz šireg društva	Humanitarni pristup	Bezbednosni pristup

Pristup integracije

Jedna od važnih tema koja se nameće sa sve većim obimom međunarodnih migracija jeste pitanje integracije. Integracija se, uopšteno govoreći, odnosi na preduslove koje je potrebno ispuniti kako bi ljudi koji govore različitim jezikom, imaju različite običaje, poreklo i kulturu, mogli da žive zajedno u relativnom skladu (Anthias, Pajnik, 2014). Najčešće, uprkos retorici multikulturalizma, čak i u zemljama koje nastoje da se približe modelu građanskog nacionalnog identiteta, integracija u praksi podrazumeva adaptaciju migranata na uslove koje postavlja zemlja domaćin i ograničavanje etnokulturnog pluralizma (Kymlicka, 2007).

U okviru pristupa integracije može se napraviti razlika između multikulturalnog optimizma i selektivnog pristupa. Iz perspektive *multikulturalnog optimizma* imigranti se vide kao potencijal kulturnog obogaćivanja, odnosno smatra se da je za društvo dobro da bude sačinjeno od ljudi različitog porekla, kulture ili religije (Leong, Ward, 2006). Pozitivan stav prema imigraciji može biti i ishod razmatranja uloge imigranata iz ekonomske perspektive gde oni treba da popune upražnjena radna mesta za koja ne postoji dovoljno interesovanja ili veština među domicilnim stanovništvom (Ottaviano, Peri, 2006). Konačno, pozitivna percepcija migranata može biti posledica demografskih potencijala koje ova populacija donosi zemljama sa opadajućim stopama nataliteta (Zaiceva, Zimmermann, 2014).

S druge strane, uprkos rastućoj globalizaciji i transnacionalizmu, diskurs i praksa integracije neretko ostaju *selektivni*. Naime, nalazi različitih istraživanja pokazuju da je u politikama integracije uglavnom prisutno oštro razdvajanje „poželjnih” imigranata, koji predstavljaju ekonomski ili kulturni resurs te mogu biti naturalizovani i dobiti status građanina, i onih koji to nisu („nepoželjni useljenici”). Pored razlika u tretmanu u odnosu na resurse kojima raspolažu, prihvatljivost određenih kategorija migranata varira i u zavisnosti od njihovog pola, starosti, etničkog porekla, stepena asimilacije i konformizma (Anthias, Pajnik, 2014; Kontos, 2014).

U ovom radu, pod pristupom integracije, podrazumevamo uopšteno pozitivan odnos prema migrantima koji je praćen stavom da im treba pružiti

moгуćnost da se uključe u širu zajednicu. Jedno od pitanja kojim ćemo se baviti u analizi je: Da li je, u kojoj meri i na koji način takav stav selektivan? Drugim rečima, da li su, posmatrano iz perspektive naših ispitanika – određene kategorije migranata više, a druge manje poželjne.

Pristup bezbednosti

Uporedo sa procesom globalizacije, masovnim pomeranjem stanovništva preko nacionalnih granica i razvojem kosmopolitizma i multikulturalizma, na početku XXI veka, kao druga strana medalje, dolazi do rasta etničkih netrpeljivosti, zatvaranja granica, pooštavanja nadzora i kontrole, širenja rasizma, ksenofobije i različitih oblika diskriminacije. Stvaranje ekskluzivnog građanstva, rasistička, anti-imigrantska politika, uz razvoj tehnologija nadzora, kako primećuju pojedini autori, nije marginalni fenomen povezan sa ekstremnom desnicom, već *mainstream* proces koji pogađa institucije EU i SAD (Adamson, 2006; Trimikliniotis, 2007).

Postuliranje određenih kategorija migranata kao faktora rizika nalazi se u samoj srži pristupa bezbednosti. Povezano sa ovim pristupom, neretko dolazi do okrivljivanja doseljenika kao nekog ko će zloupotrebiti sistem socijalne zaštite, izazvati nesigurnost ili dovesti do povećanja nezaposlenosti. Pored toga, u javnom govoru, vrlo često, uz bezbednosnu perspektivu, koja naglasak stavlja na zaštitu domicilnog stanovništva od opasnosti koju donose stranci, ide i pristup kriminalizacije koji iregularne migracije tretira kao kriminalni čin (Fekete, 2009). Kako ističe Kimlika, percepcija imigranata i manjinskih zajednica kao dominantno bezbednosne pretnje za većinsku populaciju, u velikoj meri smanjuje mogućnosti integracije i razvoja politika multikulturalizma, a fokus premešta na mere koje će doprineti zaštiti države, uglavnom na teret prava manjinske ili novodoseljene populacije. Pored toga, kako primećuje pomenuti autor, smanjivanje šansi za razvoj multikulturalizma, odnosno napredovanje pristupa sekuritizacije povezano je i sa brojem neregularnih prelazaka. Ukoliko se taj broj značajno poveća, uz nemogućnost države da na adekvatan način zaštiti svoje granice i reguliše tokove kretanja, teško je očekivati razvoj multikulturalizma (Kymlicka, 2012), dok je prevladavanje pristupa sekuritizacije izvesno.

U ovom radu, pod bezbednosnim pristupom podrazumevamo negativan stav o migrantima koji odlikuje poimanje ove populacije kao rizika za bezbednost, političku stabilnost, dostignuti kvalitet života, zdravlje i kulturni identitet domicilnog stanovništva i prateće odbijanje da oni postanu integralni deo društva.

Humanitarni pristup

Pojam humanitarizma, koji vodi poreklo iz evropske socijalne misli XIX veka, može se odrediti kao neutralno, nepristrasno, nezavisno pruža-

nje pomoći žrtvama konflikata i prirodnih katastrofa (Barnett, Weiss, 2008). Humanitarna logika se zasniva na kosmopolitskoj etici koja nalaže da se žrtvama konflikata mora pomoći bez obzira na njihovu etničku pripadnost, politička, moralna ili ideološka uverenja (Herzog, 2009: 189). Humanitarno delovanje danas ima istaknutu ulogu u međunarodnoj politici. Međutim, aktuelna dešavanja u svetu pokazuju da je humanitarni pristup migrantskom pitanju vrlo nestabilan, često privremenog karaktera (dok je prisutno saosećanje sa njihovom patnjom) i pod jakim uticajem dnevno-političkih događaja (Gabiam, 2016).

Dok smo perspektivu bezbednosti odredili kao negativno orijentisanu, u smislu shvatanja migranata prevashodno kao opasnosti po ekonomsku dobrobit, dostignuti kvalitet života, kulturni identitet i dr., a integrativnu perspektivu kao pozitivno orijentisanu (umesto opasnosti, ova populacija se posmatra kao potencijal), humanitarni pristup se može tretirati kao ograničeno pozitivna perspektiva. Naime, u njegovoj osnovi se nalazi saosećanje i spremnost da se migrantima pruži pomoć, ali samo u onoj meri u kojoj to ne narušava dostignuti standard života, vrednosti ili način funkcionisanja šire zajednice. Drugim rečima, ovaj pristup se zasniva na saosećanju prema patnji migranata i spremnosti pružanja kratkoročne neposredne pomoći, međutim, za razliku od pristupa integracije, on nužno ne podrazumeva prihvatanje trajnog naseljavanja migranata. Humanitarni pristup, u neku ruku, predstavlja privilegiju zemalja tranzita u kojima se može očekivati da će, po prijemu neophodne pomoći, najveći broj migranata nastaviti svoj put dalje ka zemlji krajnjeg odredišta.

U razmatranju implikacija humanitarnog pristupa, treba skrenuti pažnju da pružanje pomoći koje se zasniva isključivo na saosećanju, sa sobom nosi niz problema. Jedan od njih leži u tome što se oni koji su objekti javnog saosećanja ne tretiraju kao (politički) ravnopravni, već se nalaze u podređenom položaju. Pored toga, kao i u slučaju pristupa integracije i humanitarni pristup može biti selektivan. U slučaju pružanja humanitarne pomoći, kao oni koji je zaslužuju posebno se izdvajaju: lica koja se nisu sopstvenom krivicom našla tu gde jesu, oni koji su teško deprivirani, koji su zahvalni, ljubazni, ponizni, pokorni ili oni koji su ranije pomagali pa su na taj način zaslužili pomoć (van Oorschot, 2006).

Metodologija istraživanja

Analiza stavova građana o migrantima počiva na podacima dobijenim anketnim istraživanjem, sprovedenim tokom maja i juna 2016, na reprezentativnom uzorku od 998 punoletnih stanovnika Srbije (bez Kosova i Metohije). Uzorak je bio dizajniran kao višestapni stratifikovani, sa proporcionalnim udelom stanovnika iz svih regiona, obuhvativši seosku i

gradsku populaciju. Pored toga, planom uzorka su obuhvaćeni i ispitanici iz pograničnih opština u kojima je bio značajan protok migrantske populacije sa Bliskog istoka i iz Afrike (Preševo, Vranje, Pirot, Šid, Kanjiža i Subotica). S obzirom na tranzitni karakter migracija i njihovu relativnu novinu kada je Srbija u pitanju, istraživanje je bilo eksplorativnog karaktera, te je mogućnost za testiranje pojedinih teorija u izvesnoj meri ograničena.

U nameri da se mapira prisustvo tri pretpostavljene perspektive – integracijske, humanitarne i bezbednosne, postavljen je sledeći set *deskriptivnih hipoteza*. Pre svega, uzimajući u obzir da je Srbija, u vreme kada je naše istraživanje sprovedeno, bila percipirana kao tranzitna zemlja, osnovna hipoteza od koje smo pošli je da će među stanovnicima Srbije dominantno biti prisutan humanitarni diskurs, odnosno da će prevladati stavovi o neophodnosti pružanja urgentne pomoći onima koji su se našli u nevolji. Na drugoj strani, usled činjenice da je medijskim izveštajima koji su pratili „migrantsku krizu“ u značajnoj meri bio prisutan diskurs sekuritizacije (pogotovo nakon terorističkih napada u Parizu i Briselu), nije bilo teško pretpostaviti da će i bezbednosna perspektiva, potpomognuta kulturnom distancom prema muslimanskoj populaciji, biti zastupljena među stanovnicima Srbije. Konačno, kada je reč o trećoj – integracijskoj perspektivi, pretpostavka od koje se pošlo je da će ona biti najslabije izražena, pre svega zato što, usled tranzitnog karaktera migracija, nije bilo ozbiljnijih pokušaja da se formuliše bilo kakva politika integracije, a zatvaranjem „Balkanske rute“ migranti koji su ostali „zarobljeni“ na teritoriji zemlje mahom su tretirani kao privremeni problem oko čijeg statusa će se rešenje tražiti u dogovorima sa institucijama Evropske unije.

Kada su u pitanju činioци koji oblikuju pristupe migrantskom pitanju, polazeći od postojećih teorijskih saznanja i nalaza ranijih istraživanja, formulisane su sledeće *eksplanatorne hipoteze*: a) pol je relevantna kategorija pri diferenciranju ispitanika kada je reč o stepenu pristajanja uz različite perspektive migrantske krize; b) humanitarna i integracijska perspektiva su snažnije izražene među mlađom populacijom, dok starija populacija inklinira ka prihvatanju bezbednosne perspektive; c) stanovnici gradova su, usled veće izloženosti ekonomski, društveno i kulturno heterogenom društvenom okruženju, skloniji humanitarnoj i integracijskoj perspektivi, u odnosu na stanovnike sela; d) visoko obrazovanje predstavlja pozitivnu determinantu humanitarne i integracijske dimenzije, odnosno negativnu determinantu razvijanja bezbednosne perspektive; e) pozitivni stavovi o migrantima (humanitarna i integracijska perspektiva) su izraženiji kod ispitanika čija je ekonomska pozicija „osigurana“ stalnim zaposlenjem, i obratno – kod ove kategorije je slabije izražena bezbednosna perspektiva; f) s obzirom da je značajan deo migrantske populacije muslimanske veroi-

spovesti, pozitivan stav prema njima će biti izraženiji kod ispitanika iste veroispovesti, nego kod većinske pravoslavne populacije; g) pozitivan stav o migrantima (humanitarna i integracijska perspektiva) izraženiji je kod ispitanika koji su i sami bili izbeglice iz bivših republika SFRJ; h) usled činjenice da su se kontakti mahom odvijali na javnim prostorima, sporadično i neplanski, pretpostavljamo da neposredan kontakt sa migrantima generiše snažnije izraženu negativnu (bezbednosnu) perspektivu; i) usled postojanja relativno visoke etničke distance među stanovnicima Srbije, utvrđene u ranijim istraživanjima (Popadić, 2010), pretpostavljamo da će pripadnost većinskoj etničkoj grupi generisati izraženiju bezbednosnu perspektivu.

Opšte stavove prema naseljavanju migranata smo ispitivali pomoću nekoliko empirijskih iskaza. Prvi se odnosio na trajni razmeštaj migranata u kontekstu najave da bi Evropska unija, u sklopu procesa pridruženja, mogla izneti zahtev da i Srbija, trajno ili privremeno, udomi jedan broj izbeglih lica na svojoj teritoriji (Aneks, 1). Sledeći set pitanja (Aneks, 2) imao je za cilj najpre da utvrdi stav prema trajnom naseljavanju migranata (nezavisno od zahteva Evropske unije), što bi bio jedan od indikatora integracijske perspektive, a potom i prema ostalim aspektima migrantske krize – bezbednosnom (Aneks, 3) i humanitarnom (Aneks, 4). Pored toga, nastojalo se utvrditi koje su kategorije migranata prihvatljive stanovnicima Srbije (Aneks, 5).

Nakon deskriptivne analize na ograničenom broju iskaza, cilj je bio da se, uz pomoć pouzdanijih mernih instrumenata, utvrdi stepen rasprostranjenosti triju perspektiva. Stoga su konstruisani kompozitni merni instrumenti na osnovu sledećih iskaza:³

1. Humanitarni pristup: a) *Svi migranti, bez obzira iz kog razloga i na koji način su se našli u Srbiji, su ljudi u nevolji i treba im pomoći;* b) *Potrebno je na viši nivo podići kvalitet života (kvalitet smeštaja, količinu i kvalitet hrane, nivo higijene i zdravstvene nege) migranata tokom njihovog boravka u Srbiji;* c) *Smatram da je dobro što je puno ljudi učestvovalo u pomaganju migrantima za vreme migrantske krize i* d) *Potrebno je uvesti strože zakonske mere prema svima koji diskriminišu ili zloupotrebljavaju migrante.*⁴
2. Bezbednosni pristup: a) *Migranti predstavljaju pretnju za porast kriminala, pojavu terorizma i nosioci su različitih bolesti;* b) *Sumnjam da bi migranti ostali lojalni našoj zemlji u slučaju konflikta;* c) *Mogućnost*

³ Iskazi su dati u obliku četvorostepene skale, gde 1 označava potpuno neslaganje, a 4 potpuno slaganje sa iskazom. Ispitanici koji su odgovorili sa „ne znam” isključeni su iz analize.

⁴ Pouzdanost mernog instrumenta je merena uz pomoć Kronbahove alfe, koja je iznosila 0,796. Teorijska aritmetička sredina na ovoj skali je iznosila 10.

*kontakta sa migrantima izaziva mi nelagodu; d) Brinem da bi sa povećanim uplivom migranata moj način života bio ugrožen.*⁵

3. Integracijski pristup: a) *Migranti sa sobom donose „svežu krv”, nove ideje i obogaćuju kulturu zemalja u koje se naseljavaju; b) Srbija je pokazala da je dovoljno spremna da se i u budućnosti nosi sa velikim prilivom migranata; c) Svi ljudi, bez obzira na versku, nacionalnu i rasnu pripadnost, treba da imaju iste šanse u Srbiji.*⁶

U poslednjem koraku analize, putem korelacione i linearne regresione analize, ispitivan je efekat različitih prediktora na rezultate na skalama koje mere stepen pristajanja uz tri perspektive. Potencijalni prediktori su podeljeni u nekoliko kategorija: 1. sociodemografska obeležja (pol, starost, mesto stanovanja); 2. sociokulturna obeležja (verska i etnička pripadnost); 3. prethodna iskustva (neposredno izbegličko iskustvo ili kontakt sa migrantima tokom poslednjeg migrantskog talasa), 4. posedovanje resursa (obrazovanje i stalno zaposlenje); 5. vrednosna obeležja (etnička distanca) (Aneks, 6). Prostim korelacionom analizom, prvo je testirano postojanje linearne veze između potencijalnih prediktora i rezultata na skalama humanitarne, integracijske i bezbednosne perspektive, da bi u narednom koraku, u okviru višestrukih regresionih modela, bio ispitan uticaj prediktora kada se efekat drugih nezavisnih varijabli u modelima drži pod kontrolom.

Nalazi istraživanja i diskusija rezultata

Opšti stavovi o trajnom naseljavanju migranata i različitim aspektima „migrantske krize“

Pre nego što razmotrimo stepen rasprostranjenosti triju perspektiva, neophodno je ukazati na opšte stavove o migrantima među stanovnicima Srbije. S obzirom da je istraživanje sprovedeno nakon velikog talasa prolaska migranata kroz našu zemlju, i u jeku nastojanja evropske zajednice da rasporedi pristigle migrante na teritorijama zemalja Evropske unije, nastojali smo da utvrdimo da li bi manje ili više trajno razmeštanje migrantske populacije bilo prihvatljivo stanovnicima Srbije, kada se stavi u kontekst potencijalnih zahteva koji bi došli od strane evropskih institucija. Najveći udeo ispitanika (33,2%) se opredelio za prihvatanje trajnog razmeštaja migranata na teritoriji Srbije, ali samo pod uslovom da broj migranata bude srazmeran onome u susednim zemljama. Dodamo li tome udeo onih koji smatraju da migrante treba u svakom slučaju prihvatiti (13,5%), dobijamo podatak da 46,7% ispitanika ima pozitivan stav prema trajnom nase-

⁵ Kronbahova alfa = 0,752. Teorijska aritmetička sredina = 10.

⁶ Kronbahova alfa = 0,617. Teorijska aritmetička sredina = 7,5.

ljavanju migranata. Na drugoj strani, uslovno i rezolutno odbijanje trajnog naseljavanja migranata iskazalo je ukupno 34,8% ispitanika.

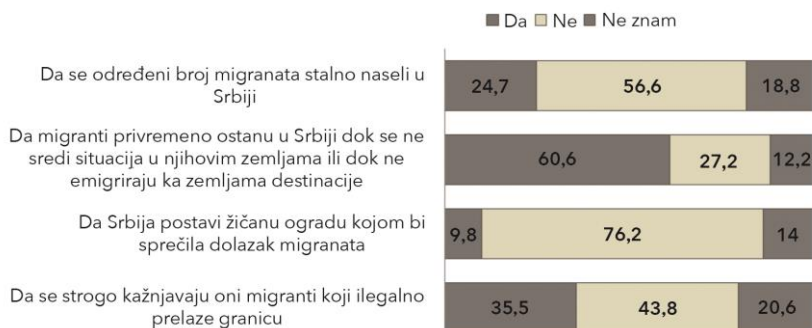
Da se, ipak, radi o kompleksnom pitanju, u okviru kojeg se različite perspektive međusobno prepliću ne dozvoljavajući donošenje jednoznačnih zaključaka, svedoče odgovori dobijeni na pitanja koja se odnose na različite aspekte „migrantske krize“: prihvatanje stalnog naseljavanja migranata u Srbiji (integracijska perspektiva), privremenog naseljavanja (humanitarni pristup), postavljanja žičane ograde na granicama Srbije i kažnjavanje migranata koji ilegalno prelaze granicu (bezbednosna perspektiva). Naime, kada se pitanje naseljavanja migranata razdvoji od potencijalnih zahteva međunarodne zajednice, tada udeo onih koji su spremni da prihvate trajni razmeštaj ove populacije na teritoriji Srbije (što je jedan od preduslova zauzimanja pro-integracijskog pristupa) opada na svega 24,7%. Sudeći prema ovom indikatoru, integracijski pristup rešavanja migrantskog pitanja ne dobija masovnu podršku među stanovnicima Srbije. Sa druge strane, privremeni razmeštaj migranata predstavlja znatno prihvatljivije rešenje (60,6% ispitanika se slaže sa datim stavom), ukazujući na dominaciju humanitarne perspektive u percepciji migrantske krize. Ovaj nalaz dodatno potvrđuje većinsko odbijanje građana Srbije (76,2%) da se saglasi sa postavljanjem žičane ograde kojom bi se sprečio ulazak migrantske populacije u zemlju. Drugim rečima, čini se da među građanima Srbije dominira empatija koja je zasnovana na altruističkim motivima pomoći stanovništvu koje je ugroženo ratom, ali pod uslovom da je navedena pomoć kratkoročna, odnosno da ne zahteva dodatnu (kulturnu, ekonomsku ili političku) adaptaciju domicilnog stanovništva na nove društvene okolnosti i podelu retkih resursa. Konačno, da bezbednosni pristup krizi ne preovladava, svedoči i nalaz da 43,8% ispitanika odbacuje kriminalizaciju, odnosno strogo kažnjavanje migranata koji ilegalno prelaze granicu (naspram 35,5% onih koji se slažu sa tim merama)⁷ (grafikon 1).

U prilog prethodno izrečenom zaključku svedoče i nalazi koji se odnose na stavove o poželjnim kategorijama migranata. Za jednu četvrtinu ispitanika od presudnog značaja za prihvatanje migranata je to da se radi o ženama i deci sa ratom zahvaćenih područja, a za još 41,2% ispitanika je to dosta bitno (tabela 2). Drugim rečima, najugroženije kategorije ljudi ujedno su i najprihvatljivije građanima Srbije, potvrđujući nalaz o primarno humanitarnom načinu na koji se percipira „kriza“. Naravno, ovaj nalaz indirektno ukazuje i na to da postoji latentan ili manifestan strah od

⁷ Kada se iz analize na svim pomenutim iskazima isključe ispitanici koji su odgovorili „ne znam“ i varijable dalje tretiraju kao dihotomne, tada *t* testovi ukazuju na postojanje statistički značajne razlike u prosecima onih koji se slažu, odnosno ne slažu sa svakim od datih iskaza.

migrantske populacije, te se kao najpoželjnije biraju one kategorije koje u najmanjoj meri mogu potencijalno da ugroze bezbednost i čija bi eventualna integracija bila lakša.

Grafikon 1.
Stavovi ispitanika prema različitim aspektima „migrantske krize“
(Odgovori na pitanje: *Da li se slažete sa sledećim iskazima?*)

Sledeće prihvatljive kategorije migranata su ekonomski obezbeđena i visoko kvalifikovana lica, dok su najmanje prihvatljivi ljudi koji su spremni da rade slabo plaćene poslove. Ova dva nalaza svedoče o dva različita aspekta integracijske dimenzije: naime, integracija migranata je prihvatljiva ukoliko oni predstavljaju manji teret za domicilno stanovništvo, odnosno ako poseduju određene resurse na temelju kojih bi uspešna, pre svega ekonomska, ali i kulturna integracija, bila verovatnija; na drugoj strani, spremnost obavljanja slabo plaćenih poslova se ne smatra potencijalnim doprinosom zajednici verovatno usled prevladavanja straha da bi ta kategorija migranata predstavljala konkurenciju nisko kvalifikovanim radnicima i obarala cenu rada.

Tabela 2.
Poželjne kategorije migranata – % (Odgovori na pitanje: *U kojoj meri je za Vas bitno da migranti imaju sledeće osobine kako bi se trajno naselili u Srbiji?*)

Kategorije migranata	Nimalo bitno	Malo bitno	I bitno i nije bitno	Dosta bitno	Presudno
Lica spremna da rade slabo plaćene poslove	40,9	15,2	29,2	11,4	3,3
Ekonomski obezbeđena lica koja imaju sopstveni kapital	24,9	12,3	25,7	29,7	7,5
Lica koja pripadaju hrišćanskim veroispovestima	25,5	14,7	26,5	25,9	7,4
Visoko kvalifikovana lica	27,1	13,4	27,0	28,0	4,5
Žene i deca sa ratom ugroženih područja	11,1	8,8	12,9	41,2	25,9

Konačno, za približno jednu trećinu ispitanika je delimično ili veoma bitno da migranti pripadaju hrišćanskim veroispovestima, ukazujući na postojanje relativno izražene kulturne distance (u prilog ovoj interpretaciji svedoči i rezultat da se više od polovina ispitanika slaže sa stavom da je poželjno živeti u etnički i verski homogenom okruženju), odnosno na selektivni pristup integraciji migranata na temelju percipirane kulturne bliskosti.

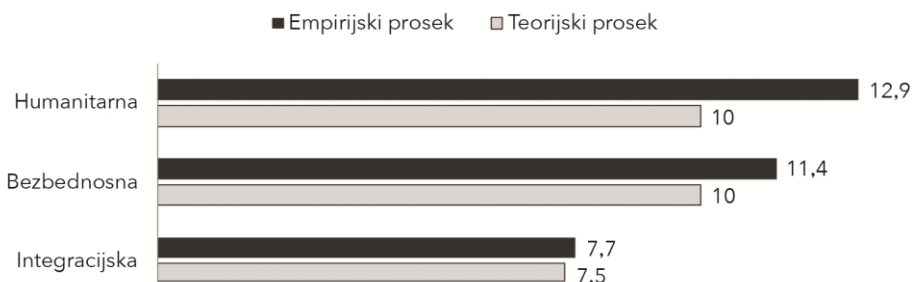
Humanitarna, bezbednosna i integracijska perspektiva u percepciji migranata

Do sada smo o prevalenciji jedne od tri ispitivane perspektive zaključivali na temelju pojedinačnih iskaza. Ipak, da bismo dobili pouzdaniji uvid u percepcije „migrantske krize“, konstruisali smo kompozitne merne instrumente za svaku od tri izdvojene perspektive, o čemu je već bilo reči u odeljku o metodologiji.

Rezultati analize ukazuju na to da su sve tri perspektive prisutne u percepciji stanovnika Srbije (empirijske prosečne vrednosti na sve tri skale su iznad teorijskih proseka, ukazujući na većinsko pristajanje uz ispitivane stavove – videti grafikon 2), s tim da se najveći stepen pristajanja beleži uz humanitarnu perspektivu, a najniži uz integracijsku. Dati nalaz donekle potvrđuje rezultate dobijene na prethodno analiziranom setu varijabli, ukazujući da stanovnici Srbije istovremeno iskazuju empatiju sa izbeglim stanovništvom, ali i izražavaju zabrinutost za sopstvenu bezbednost, i iskazuju nešto slabiju spremnost da se migrantska populacija dugotrajno prihvati.

Grafikon 2.

Empirijski i teorijski proseci na skalama koje mere stepen pristajanja uz tri pristupa – integracijski, bezbednosni i humanitarni

Mada je humanitarna perspektiva najizraženija, podaci ukazuju na to da su sva tri pristupa prisutna u oblikovanju percepcija „migrantske krize“. Korrelaciona analiza otkriva, ipak, da veza između pomenutih perspektiva nije jednoznačna: između skala koje mere humanitarnu i integracijsku

perspektivu postoji pozitivan i relativno visok stepen kvantitativnog slaganja varijacija,⁸ dok je veza između bezbednosne i drugih dveju perspektiva – humanitarne i integracijske – negativna. Drugim rečima, čini se da empatija sa migrantskom populacijom značajno povećava šanse za prihvatanje njihovog trajnog naseljavanja i integracije, dok, sa druge strane, perspektiva kojom se naglašava bezbednosni rizik negativno utiče na šanse za razvijanje empatije ili za prihvatanje njihove trajne integracije (tabela 3).

Tabela 3.
Pirsonov koef. korelacije između skala koje mere pristajanje uz humanitarnu, bezbednosnu i integracijsku perspektivu

Perspektiva	Humanitarna	Bezbednosna	Integracijska
Humanitarna	1	-0,389	0,605
Bezbednosna	-0,389	1	-0,519
Integracijska	0,605	-0,519	1

Izvor: Proračun autora. Napomena: Sve veze su statistički značajne.

Determinante humanitarne, bezbednosne i integracijske perspektive

U okviru poslednjeg koraka analize, ispitivan je efekat različitih prediktora koji potencijalno mogu da utiču na stepen prihvatanja triju perspektiva: a) sociodemografske varijable – pol, starost i mesto stanovanja; b) iskustva – neposredno izbegličko iskustvo ispitanika, kao i kontakt sa migrantima tokom poslednjeg talasa migracija; c) posedovanje resursa – stepen obrazovanja i status zaposlenja; d) sociokulturne karakteristike – etnička i verska pripadnost; e) stepen etničke distance.

Korelacionom analizom se, najpre, nastojalo utvrditi da li postoji kvantitativno slaganje varijacija između potencijalnih prediktora i triju skala koje mere humanitarni, integracijski i bezbednosni pristup migrantskom pitanju (tabela 4). Rezultati ukazuju na to da je humanitarna perspektiva u pozitivnoj korelacionoj vezi sa starošću ispitanika i prethodnim izbegličkim statusom, a u negativnoj vezi sa etničkom distancom; bezbednosna perspektiva je u pozitivnoj vezi za pripadnošću srpskoj etničkoj zajednici i sa stepenom etničke distance, a u negativnoj sa postojanjem kontakata sa migrantima; konačno, integracijska perspektiva je jača ukoliko je ispitanik i sam bio izbeglica, a opada sa porastom stepena etničke distance (tabela 4). Interesantan nalaz je da pol ispitanika, visoko obrazovanje, radni status, muslimanska verska pripadnost, te selo kao mesto stanovanja nisu u korelaciji ni sa jednom od ispitivanih skala. S druge strane, varijabla koja je

⁸ Ovome treba dodati da su pri eksplorativnoj faktorskoj analizi iskazi koji mere integracijsku i humanitarnu dimenziju bili okupljeni oko jednog faktora (što svedoči o povezanosti dve dimenzije), dok su iskazi koji se odnose na bezbednosnu dimenziju imali viša faktorska punjenja na drugom faktoru.

najsnažnije povezana sa sve tri skale je stepen etničke distance, iako je smer veze različit (pozitivan, kada je reč o bezbednosnoj, odnosno negativan kada se radi o humanitarnoj i integracijskoj perspektivi). Drugim rečima, čini se da je percepcija migranata snažnije obeležena sociopsihološkim karakteristikama, nego posedovanjem materijalnih i simboličkih resursa.

Tabela 4.

Pirsonov koef. korelacije za potencijalne determinante triju skala koje mere stepen pristajanja uz humanitarnu, bezbednosnu i integracijsku dimenziju

Varijabla / Perspektiva	Humanitarna	Bezbednosna	Integracijska
Starost	0,141*	0,042	0,054
Etnička distanca	-0,579*	0,648*	-0,609*
Muški pol	-0,031	-0,036	0,035
Izbeglica	0,090*	-0,069	0,104*
Kontakt sa izbeglicama	0,070	-0,081*	0,027
Srpska etnička pripadnost	-0,003	0,093*	-0,068
Stanovnik sela	-0,044	0,045	-0,015
Visoko obrazovanje	-0,057	-0,036	-0,032
Zaposlen	0,048	-0,056	0,062
Muslimanska veroispovest	0,037	-0,022	0,052

Izvor: Proračun autora.

U sledećem koraku je trebalo proveriti efekat ispitivanih prediktora kada se ostale nezavisne varijable drže pod kontrolom. Naime, na osnovu rezultata korelacione analize nije bilo teško zaključiti da je etnička distanca najснаžniji prediktor sve tri perspektive. Međutim, namera je bila da se ispita šta se dešava sa efektom ovog prediktora kada se pod kontrolom drže ostale varijable za koje je utvrđeno da su u statistički značajnim korelacijama sa trima skalama. Stoga je, putem višestruke regresione analize, testiran izolovani efekat potencijalnih prediktora kada se ostale varijable u modelu drže pod kontrolom (tabela 5).

Tabela 5.

Regresioni modeli u kojima su zavisne varijable skale humanitarne, bezbednosne i integracijske perspektive (standardizovani koeficijenti Beta)

Varijabla / Perspektiva	Humanitarna R ² = 0,364	Bezbednosna R ² = 0,435	Integracijska R ² = 0,391
Starost	0,139*	/	/
Izbeglica	0,085*	/	0,080*
Kontakt sa izbeglicama	/	0,017	/
Srpska etnička pripadnost	0,004	0,081*	-0,041
Muslimanska veroispovest	-0,023	0,083*	-0,043
Vežanost za naciju	0,061	0,045	0,116*
Vežanost za veru	0,006	0,016	0,010
Etnička distanca	-0,590*	-0,645*	-0,628*

Izvor: Proračun autora.

Rezultati analize pokazuju da se efekat etničke distance na tri ispitivane perspektive, kao i smer, ne menjaju značajno kada se ostali prediktori drže pod kontrolom. Ovaj činilac i dalje ostaje najsnažniji prediktor, s tim da je smer uticaja različit: dok izražena etnička distanca drastično povećava šanse za razvijanje bezbednosnog pristupa, u gotovo jednakoj meri ona negativno utiče na razvijanje humanitarne i integracijske perspektive. S obzirom da se radi o najznačajnijem eksplanatornom prediktoru, jasno je da je percepcija migranata u značajnijoj meri određena sociopsihološkim karakteristikama nego simboličko-kulturnim i identitetskim obeležjima, objektivnim društveno-ekonomskim položajem ispitanika (odnosno resursima kojima raspoložu), njihovim sociodemografskim obeležjima i različitim iskustvima.

Kada je reč o humanitarnoj perspektivi, nema sumnje da odsustvo etničke distance povećava šanse za razvijanje ove perspektive. Međutim, iako efekti starosti i statusa izbeglice neznatno opadaju kada se etnička distanca drži pod kontrolom, oba činioca i dalje ostaju statistički značajne determinante razvijanja humanitarne perspektive (i to tako da sa godinama starosti rastu šanse za njeno razvijanje, kao što rastu i ukoliko je ispitanik i sam bio izbeglica). Efekti etničke i verske pripadnosti (kao i stepen vezanosti za naciju i veru), s druge strane, opadaju, tako da date varijable ne predstavljaju statistički značajne prediktore rezultata na skali humanitarne perspektive, kada se etnička distanca drži pod kontrolom.

Efekat etničke distance je najizraženiji kada je reč o bezbednosnoj perspektivi: njeno razvijanje je snažno povezano sa izraženom socijalnom distancom prema migrantskom stanovništvu. Pripadnost većinskoj etničkoj grupi – srpskoj, i dalje ostaje značajan prediktor razvijanja bezbednosne perspektive. Međutim, interesantan nalaz je i taj da, suprotno rezultatima dobijenim putem korelacione analize, kada se pod kontrolom drži etnička distanca, kao i stepen vezanosti za naciju i veru, pripadnost muslimanskoj verskoj zajednici takođe pozitivno utiče na razvijanje bezbednosne perspektive. Interpretacija ovog nalaza zahteva dublju analizu lokalnog konteksta i najverovatnije ukazuje na to da privremeno ili trajno naseljavanje migranata, pogotovo u lokalnim zajednicama u kojima je muslimanska populacija brojna, predstavlja ne samo ekonomsko, kulturno, demografsko ili socijalno pitanje, već i političko pitanje koje postaje akutno kada se naruši fragilna ravnoteža između većinske i manjinske populacije.

Konačno, kada je reč o trećoj dimenziji – integracijskoj, pored etničke distance (čiji je efekat negativan), statistički značajni prediktori su još i prethodno izbegličko iskustvo (pozitivan efekat), ali i vezanost za sopstvenu naciju (paradoksalno, efekat ovog prediktora je, kada se ostale varijable u modelu drže pod kontrolom – pozitivan). Interesantan nalaz je

i taj da je na ovoj dimenziji zabeležen porast efekta etničke distance (u odnosu na onaj zabeležen u okviru prostog regresionog modela), ukazujući na to da kada se pod kontrolom drže druga simbolička i identitetska obeležja ispitanika (čije je dejstvo složeno i višeznačno), efekat sociopsiholoških činilaca dobija na značaju.

Zaključna razmatranja

„Migrantska kriza“, do koje je 2015/16. godine došlo masovnim prilivom migranata iz oblasti Bliskog istoka i severa Afrike, umnogome je izmenila karakter migracionih kretanja u zemljama Jugoistočne Evrope, namećući potrebu za osmišljavanjem novih politika integracije. Srbija nije više samo zemlja emigracije, već je postala zemlja tranzitnih migracija sa potencijalom da postane i zemlja krajnjeg odredišta (Bobić, Babović, 2013). Ovakva situacija je nametnula potrebu promene dosadašnjih strategija rešavanja problema iregularnih migracija i osmišljavanje nove politike integracije. Imajući u vidu da uspeh integracione politike može da zavisi od stavova (i konsekvantnih akcija) lokalnog stanovništva prema migrantima, nastojali smo da utvrdimo koja od perspektiva (humanitarna, integracijska ili bezbednosna) dominira među stanovništvom Srbije. Rezultati analize potvrđuju početnu hipotezu da je dominantna humanitarna perspektiva koju karakteriše spremnost za pružanje neposredne pomoći, ali ne nužno i saglasnost sa trajnim prihvatom pridošlog stanovništva. U datom kontekstu, dominacija humanitarne perspektive jasno se profilise kao ona vrsta percepcije koja je u literaturi prepoznata kao privilegija zemalja tranzita.

Postojanje humanitarne perspektive važan je, ali ne i dovoljan uslov razvijanja pozitivnog stava prema trajnijem naseljavanju migranata. Tome u prilog svedoči ne samo činjenica da mogućnost trajnog naseljavanja migranata (izvan konteksta zahteva evropskih institucija) ne nailazi na većinsku podršku, već i to da je percepcija poželjnih kategorija migranata selektivna. Kao najpoželjnije se izdvajaju kategorije žena i dece koje beže iz ratom zahvaćenih područja, a tek potom kategorije migranata koji poseduju određene kulturne i ekonomske resurse ili koje su kulturno bliske domicilnoj populaciji. Drugim rečima, kriterijumi selekcije poželjnih migranata ukazuju na dominantno humanitarnu perspektivu, dok se, kada je reč o mogućnostima integracije, potencijali pre svega prepoznaju u resursima koje migranti poseduju, odnosno na temelju kojih opada verovatnoća da će biti isključivo korisnici budžetskih sredstava. S obzirom da je ograničeni deo populacije imao iskustva života u etnički heterogenim sredinama, odnosno da je priliv migranata iz drugih zemalja (izuzmemo li izbeglice iz bivših republika SFRJ) tokom novije istorije bio sporadičan i svakako ne masovan, teško je očekivati da multikulturni optimizam bude dominantna perspektiva među stanovnicima Srbije.

Konačno, bezbednosna perspektiva je takođe u značajnoj meri prisutna u stavovima, ukazujući na izražen osećaj lične i kolektivne ugroženosti domicilnog stanovništva. Tome, svakako, doprinosi radikalizacija pojedinih islamskih grupa i terorističkih napada u zapadnoevropskim prestonicama i prateći razvoj diskursa sekuritizacije. U takvim uslovima, migrantska populacija vrlo često postaje „žrtveno jagnje”, odnosno objekat negativno usmerenih akcija domicilne populacije. Iako se Srbija do sada nije suočavala sa pretnjama od terorističkih napada, čini se da je, sudeći prema našim nalazima, osećaj straha za sopstvenu bezbednost prisutan (iako slabije izražen nego osećaj koji proističe iz solidarnosti sa ljudima u nevolji). Čini se, takođe, da dok postojanje humanitarne dimenzije predstavlja korak ka prihvatanju mogućnosti trajnog naseljavanja migranata, izraženost bezbednosne perspektive takvu mogućnost isključuje.

Naposletku, kada je reč o determinantama triju dimenzija, neophodno je istaći delimičnu potvrdu istraživačkih hipoteza. *Pol* ispitanika se nije pokazao statistički značajnim prediktorom nijedne od ispitivanih perspektiva, dok se *starost* izdvojila kao značajan prediktor samo humanitarne perspektive, i to, suprotno našim očekivanjima, ukazujući da su stariji ispitanici skloniji razvijanju ograničeno pozitivnog stava prema migrantima. Razloge treba potražiti kako u tome što su mladi, verovatno, manje zainteresovani za „migrantsku krizu“, tako i što se kroz efekat starosti prelama posredno ili neposredno iskustvo sa situacijama koje su ishodile masovnim preseljavanjem stanovništva (kao što su ratovi u SFRJ, tokom 1990-ih). *Život u seoskim sredinama*, u odnosu na urbane, ne utiče na diferenciranje ispitanika kada je reč o trima perspektivama, ukazujući da suženost životnih okvira, tipična za seoske zajednice, ne vodi izgradnji negativnih stavova prema mogućnostima pružanja pomoći ili integracije migranata, ali ni razvijanju strahova i osećaja ugroženosti.

Status izbeglice, kao što je i očekivano, vodi razvijanju pozitivnog stava prema migrantima (i u humanitarnoj i u integracijskoj perspektivi), iako nema nikakvog uticaja na razvijanje bezbednosne perspektive. Efekat ovog prediktora na dve dimenzije neznatno opada kada se pod kontrolom drže etnička distanca, etnička i verska pripadnost ispitanika, te vezanost za veru i naciju, ali i dalje ostaje statistički značajan. Na drugoj strani, kontakt sa izbeglicama tokom poslednjeg talasa migracija negativno utiče na razvijanje bezbednosne perspektive, mada nema nikakvog uticaja na razvijanje pozitivnih stavova prema privremenom ili dugotrajnijem prihvatanju migranata i izbeglica i njihovoj integraciji. Posebno je interesantan nalaz da neposredni kontakt sa migrantima ne povećava šanse za razvijanje humanitarne perspektive, najverovatnije usled činjenice da ovi kontakti nisu bili samo posledica ciljanog pružanja pomoći vođene altruističkim

motivima, nego i čitavog niza situacija u kojima kontakt sa migrantima nije bio iniciran od strane ispitanika.

Interesantan je rezultat o izostanku efekata *obrazovanja* i posedovanja stalnog radnog mesta. Ovi nalazi, suprotno našim pretpostavkama i teoriji međuetničkog takmičenja, ukazuju da resursi nisu bili značajni pri oblikovanju stavova o migrantima u Srbiji, iako treba biti oprezan kod ovog zaključka s obzirom na specifičnosti konteksta odnosno (i dalje) tranzitni karakter migracija.

U skladu sa očekivanjima, pripadnici većinske *etničke grupe* snažnije pristaju uz bezbednosnu perspektivu, dok je iznenađujući nalaz da pripadnost muslimanskoj verskoj zajednici generiše isti rezultat. Dati rezultati ukazuju na složenost delovanja kulturnih, političkih i ekonomskih determinacijskih spletova koji ne dozvoljavaju jednoznačna tumačenja i pozivaju na dublju, kontekstualno senzitivnu, kvalitativnu analizu.

Konačno, najznačajniji nalaz je da je *etnička distanca* najizraženiji prediktor svih triju perspektiva (i to, humanitarne i integracijske u negativnom smeru, a bezbednosne u pozitivnom), ukazujući na to da su stavovi prema migrantima u značajnijoj meri posledica delovanja sociopsiholoških nego mikro-strukturnih činilaca i demografskih i kulturnih karakteristika. Iako je etnička distanca izraženija kod većinske etničke populacije (srpske), rezultati ukazuju i na to da je od pripadnosti određenoj zajednici važniji stepen vezanosti uz sopstvenu naciju ili veru. Dati nalazi ujedno ukazuju i na dublje i složenije korene faktora koji oblikuju date perspektive, ali i na moguće pravce potencijalnog pozitivnog delovanja donosioca političkih odluka kroz razbijanje negativnih stereotipa i formulisanje adekvatnih strategija promovisanja multikulturnih društvenih zajednica i ambijenata.

Posebnu zahvalnost dugujemo prof. dr Mirjani Bobić na savetima koji su nam bili od velike pomoći prilikom oblikovanja finalne verzije ovog rada kao i anonimnim recenzentima na korisnim sugestijama koje su doprinele poboljšanju članka.

Tekst je nastao kao ravnopravni doprinos obe autorke i rezultat je rada na projektu „Studija o izbeglicama“, koji je finansirala Fondacija Fridrih Ebert (Friedrich Ebert Stiftung). Rezultati projekta su izloženi u okviru publikacije: Vuletić i dr., (2016), *Studija o izbeglicama – Srbija 2016*, Beograd: Fondacija Fridrih Ebert / Centar za primenjena društvena istraživanja (ISBN: 978-86-83767-61-8).

ANEKS

Anketna pitanja i definicije analiziranih varijabli

1) Iskaz je glasio: „Srbija je pokazala human stav prema izbeglicama koji su prolazili kroz Srbiju. Ako se pokaže potreba da Srbija prihvati i na duže vreme razmesti određeni broj izbeglica takvu odluku treba...“, a odgovori su dati u obliku nominalne skale: prihvatiti u svakom slučaju, prihvatiti ako je broj izbeglica srazmeran onom u susednim zemljama, odbiti ako je broj srazmerno veći nego u susednim zemljama, odbiti u svakom slučaju, ne znam i ne interesuje me.

2) Pitanje: „Da li se slažete sa stavom da se određeni broj migranata trajno naseli u Srbiji?“ (ponuđeni odgovori: da, ne, ne znam).

3) Pitanja: „Da se strogo kažnjavaju oni migranti koji ilegalno prelaze granicu?“ i „Da Srbija postavi žičanu ogradu kojom bi sprečila dolazak migranata?“ (ponuđeni odgovori: da, ne, ne znam).

4) Pitanje: „Da migranti privremeno ostanu u Srbiji dok se ne sredi situacija u njihovim zemljama ili ne migriraju ka zemlji destinacije?“ (ponuđeni odgovori: da, ne, ne znam).

5) Pitanje: „Koliko Vam je bitno da lica koja bi se trajno naselila u Srbiji imaju sledeće karakteristike: a) da budu žene i deca sa ratom ugroženih područja; b) da budu visoko kvalifikovana lica; c) potom da budu ekonomski obezbeđena lica koja imaju sopstveni kapital; d) lica koja su spremna da rade nisko plaćene poslove; e) lica koja pripadaju hrišćanskoj veroispovesti.“ (Odgovori na pitanja su ponuđeni u obliku Likertove skale, krećući se u rasponu od nimalo bitno do presudno).

6) Efekat pola analiziran je putem indikatorske varijable za muški pol, a efekat mesta stanovanja putem indikatorske varijable za selo (uz stanovnike grada kao referentnu kategoriju); efekat verske pripadnosti putem indikatorske varijable za pripadnost muslimanskoj veroispovesti (uz pripadnike svih ostalih veroispovesti kao referentne kategorije); efekat obrazovanja preko posedovanja visokog obrazovanja (naspram svih ostalih obrazovnih kategorija); efekat statusa zaposlenja preko indikatorske varijable za stalno zaposlenje ispitanika (naspram onih koji nemaju stalno zaposlenje); etnička pripadnost putem indikatorske varijable za pripadnost srpskoj etničkoj zajednici (uz pripadnike ostalih etničkih zajednica kao referentne kategorije); efekti neposrednog izbegličkog iskustva i kontakta sa izbeglicama – takođe putem indikatorskih varijabli, dok je efekat starosti ispitanika ispitivan putem kontinuirane varijable za godine starosti. Stepen etničke distance je meren pomoću skale koja je dobijena sabiranjem odgovora na iskazima koji mere stepen (ne)prihvatanja migranata kao: a) komšija, b) kolega, c) šefova, d) članova porodice, e) polaznika vrtića, f) učitelja, g) lekara, h) stipendista Vlade ili opštine. Pre nego što je formirana skala, faktor-ska analiza je pokazala da se svi iskazi okupljaju oko jedne dimenzije, a analiza pouzdanosti dala visoku vrednost Kronbahove alfe (0,967).

Literatura

- ADAMSON, F. B. (2006). Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security* 31(1): 165–199. <http://www.jstor.org/stable/4137542>
- ALLPORT, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- ANTHIAS, F., & PAJNIK, M. (eds.). (2014). *Contesting Integration, Engendering Migration. Theory and Practice*. Houndmills: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137294005
- ARONSON, E., VILSON, T., & AKERT, R. M. (2013). *Socijalna psihologija*. Beograd: Mate.
- BARNETT, M., & WEISS, T. G. (2008). Humanitarianism: A Brief History of the Present. In M. Barnett & T. G. Weiss (eds.), *Humanitarianism in Question: Power, Politics, Ethics* (pp. 1–48). Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- BERG, E., & BESHAROV, D. (2016). Patterns of Global Migration. In: D. J. Besharov & M. H. Lopez (eds.), *Adjusting to a World in Motion – Trends in Global Migration and Migration Policy* (pp. 58–80). Oxford: Oxford University Press.
- BESHAROV, D. J., & LOPEZ, M. H. (eds.). (2016) *Adjusting to a World in Motion – Trends in Global Migration and Migration Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- BOBIĆ, M. (2013). Imigracija u Srbiji: Stanje i perspektive, tolerancija i integracija. *Demografija* 10: 99–115. <http://www.gef.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Demografija10.pdf>
- BOBIĆ, M., & BABOVIĆ, M. (2013). Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike. *Sociologija* 55(2): 209–228. <https://doi.org/10.2298/SOC1302209B>
- BREWER, M. B., & BROWN, R. J. (1998). Intergroup Relations. In: D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (eds.), *The Handbook of Social Psychology* (4th ed. Vol. 2, pp. 554–594). New York: McGraw-Hill.
- CARD, D., DUSTMANN, C., & PRESTON, I. (2005). Understanding attitudes to immigration: The migration and minority module of the first European Social Survey. London: Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London (*CREAM Discussion Paper* 03/05). <http://davidcard.berkeley.edu/papers/euroimmig.pdf>
- CASTLES, S., & MILLER, M. J. (2009). *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World* (4th ed.). Houndmills: Palgrave Macmillan. <http://www.age-of-migration.com/4e/index.asp>
- CHANDLER, C. R., & TSAI, Y. (2001). Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey. *The Social Science Journal* 38(2): 177–188. DOI: 10.1016/S0362-3319(01)00106-9

- DANIELS, J. P., & VON DER RUHR, M. (2005). God and the Global Economy: Attitudes toward Trade and Immigration in the United States. *Socio-economic Review* 3(3): 467–489. <https://doi.org/10.1093/SER/mwi020>
- DUSTMANN, C., & PRESTON, I. (2004). Racial and Economic Factors in Attitudes to Immigration. London: Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London (*CReAM Discussion Paper* 01/04). http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_01_04.pdf
- DUVELL, F., MOLODIKOVA, I., & COLLYER, M. (eds.) (2014). *Transit Migration in Europe*. IMISCOE Research. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- ESIPOVA, N., & RAY, J. (2009). 700 Million Worldwide Desire to Migrate Permanently: U.S. Tops Desired Destination Countries (electronic resource). Washington, DC: Gallup. <http://www.gallup.com/poll/124028/700-Million-Worldwide-Desire-Migrate-Permanently.aspx>
- FEKETE, L. (2009). *A Suitable Enemy: Racism, Migration and Islamophobia in Europe*. London: Pluto Press. DOI: 10.2307/j.ctt183p2jr
- FRONTEX (2016). *Risk Analysis for 2016*. Warsaw: Frontex. DOI:10.2819/26690
- GABIAM, N. (2016). Humanitarianism, Development and Security in the 21st Century: Lessons from the Syrian Refugee Crisis. *International Journal of Middle East Studies* 48(2): 382–386. DOI: 10.1017/S0020743816000131
- HAINMUELLER, J., & HISCOX, M. J. (2007). Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. *International Organization* 61(2): 399–442. DOI: 10+10170S0020818307070142
- HERNES, G., & KNUDSEN, K. (1992). Norwegians attitudes toward new immigrants. *Acta Sociologica* 35(2): 123–139. <http://www.jstor.org/stable/4194763>
- HERZOG, B. (2009). Between nationalism and humanitarianism: the glocal discourse on refugees. *Nations and Nationalism* 15(2): 185–205. DOI: 10.1111/j.1469-8129.2009.00380.x
- KONTOS, M. (2014). Restrictive Integration Policies and the Construction of the Migrant as ‘Unwilling to Integrate’: The Case of Germany. In: F. Anthias & M. Pajnik (eds.), *Contesting Integration, Engendering Migration. Theory and Practice* (pp. 125–142). Houndmills: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137294005_7
- KYMLICKA, W. (2007). The new debate on minority rights (and postscript). In A. S. Laden & D. Owen (eds.), *Multiculturalism and Political Theory* (pp. 25–59). Cambridge: Cambridge University Press.
- KYMLICKA, W. (2012). *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*. Washington, DC: Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Multiculturalism-Web.pdf>

- LEONG, C-H., & WARD, C. (2006). Cultural values and attitudes toward immigrants and multiculturalism: The case of the Eurobarometer survey on racism and xenophobia. *International Journal of Intercultural Relations* 30(6): 799–810. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.07.001>
- MAYDA, A. M. (2004). Who Is Against Immigration? A Cross-country Investigation of Individual Attitudes towards Immigrants. Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA Discussion Papers 1115). <http://ftp.iza.org/dp1115.pdf>
- OTTAVIANO, G., & PERI, G. (2006). The economic value of cultural diversity: evidence from US cities. *Journal of Economic Geography* 6(1): 9–44. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbi002>
- PAAS, T., & HALAPUU, V. (2012). Attitudes towards immigrants and the integration of ethnically diverse societies. London: NORFACE Research Programme on Migration, Department of Economics, University College London (Discussion Paper 2012-23). http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_23_12.pdf
- PAPADOPOULOU-KOURKOULA, A. (2008). *Transit Migration – The Missing Link between Emigration and Settlement*. Houndmills: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9780230583801
- PERRUCHOUD, R., & REDPATH-CROSS, J. (eds.) (2011). *Glossary on Migration* (2nd ed.). International Migration Law Series No. 25. Geneva: International Organization for Migration (IOM). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf
- PETTIGREW, T. F., & TROPP, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology* 90(5): 751–783. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- POPADIĆ, D. (2010). Put iz bratstva i jedinstva – etničke distance građana Srbije. U S. Mihailović (ur.), *Kako građani Srbije vide tranziciju: istraživanje javnog mnjenja tranzicije* (str. 106–120). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- QUILLIAN, L. (1995). Prejudice as A Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe. *American Sociological Review* 60(4): 586–612. <http://www.jstor.org/stable/2096296>
- SCHLUETER, E., & WAGNER, U. (2008). Regional Differences Matter: Examining the Dual Influence of the Regional Size of the Immigrant Population on Derogation of Immigrants in Europe. *International Journal of Comparative Sociology* 49(2–3): 153–173. DOI: 10.1177/0020815207088910
- SORENSEN, N. N. (2006). Mediterranean Transit Migration and Development: Experience and Policy Options. In N. Sorensen (ed.), *Mediterranean Transit Migration* (pp. 5–23). Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- STEPHAN, W. G., & RENFRO, C. L. (2002). The role of threat in intergroup relations. In: D. M. Mackie & E. R. Smith (eds.), *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups* (pp. 191–207). New York and Hove: Psychology Press.

- TAJFEL, H., & TURNER, J. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33-47). Monterrey, CA: Brooks/Cole.
https://www.researchgate.net/publication/226768898_An_Integrative_Theory_of_Intergroup_Conflict
- TRIMIKLINIOTIS, N. (2007). Populism, Democracy and Social Citizenship: Discourses on “Illegal Migration” or Beyond the “Fortress” versus “Cosmopolitanism” Debate. In E. Berggren, B. Likić-Brborić, G. Toksöz & N. Trimikliniotis (eds.), *Irregular Migration, Informal Labour and Community: A Challenge for Europe* (pp. 351–371). Maastricht: Shaker.
https://www.researchgate.net/publication/303600005_Irregular_Migration_Informal_Labour_and_Community_A_Challenge_for_Europe
- VAN OORSCHOT, W. (2006). Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy* 16(1): 23–42.
<https://doi.org/10.1177/0958928706059829>
- VULETIĆ, V., STANOJEVIĆ, D., VUKELIĆ, J., & PEŠIĆ, J. (2016). *Studija o izbeglicama – Srbija 2016*. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert/Centar za primenjena društvena istraživanja.
<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12929.pdf>
- WILSON, T. C. (1991). Urbanism, Migration, and Tolerance: A Reassessment. *American Sociological Review* 56(1):117–123.
<http://www.jstor.org/stable/2095677>
- ZAIČEVA, A., & ZIMMERMANN, K. (2014). Migration and the Demographic Shift. Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA Discussion Paper 8743). <http://ftp.iza.org/dp8743.pdf>

Jelisaveta Petrović, Jelena Pešić**

Between Integration, Security and Humanitarianism: Serbian Citizens' Attitudes towards Migrants

S u m m a r y

Almost a million people from Middle East and North Africa have passed through the territory of Serbia on their way to Western Europe during 2015 and 2016. Although Serbia has predominantly been a transit country for migrants, this recent passage of a large number of people, as well as a longer retention of some migrants, opened up a number of questions on capacities for emergent acceptance but also on long term integration of this population.

The paper examines the characteristics of citizens' attitudes towards the migrant population with the intention of determining which perspective – security, humanitarian or integrative – is being distinguished as a dominant one? Under the security perspective, it is understood that migrants pose a potential risk for the security of domestic population. The humanitarian perspective refers to a belief that migrants need to be provided with necessary assistance on their way to destination countries. The third, integrative perspective represents the “most open” attitude towards migrants and implies that it is necessary to provide the opportunity for more permanent integration of the migrant population. In addition to that, the paper examines the existence of statistically significant variations in the degree of acceptance of the attitudes measuring mentioned perspectives in terms of socio-demographic and socio-cultural factors.

The analysis is based on the data collected through the survey conducted in the spring of 2016 on a representative sample of Serbian citizens (without Kosovo) that numbered 998 respondents. Findings show that the humanitarian perspective is the most prevalent in the population, which is in line with the transitional character of migration. Ethnic distance is the most influential factor in shaping attitudes towards migrants. This finding indicates that attitudes toward migrants are more the result of the socio-psychological factors than the micro-structural factors or the demographic and cultural characteristics. Furthermore, this finding points to the deeper historical roots of factors shaping the examined perspectives, but also indicates the directions of potential positive action through the breaking of negative stereotypes and formulation of adequate strategies for the promotion of multicultural societies.

Key words: *migration, attitudes, integration, humanitarianism, security*

* Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade (Serbia);
e-mail: vukelic.jelisaveta@gmail.com

